

EKONOMIJA I FINANCIJE

HRVATSKA ZIMMERFREI EKONOMIJA

Velibor Mačkić
Svibanj 2020.¹

Potrebno je odrediti da li u procesu očuvanja ekonomije pomoć javnog sektora podrazumijeva solidarno sudjelovanje i samih vlasnika poduzeća, dokapitalizaciju u strateškim sektorima od strane države ili samo bezuvjetno upumpavanje novca.

Potrebna nam je nova model države, koja će biti transparentna, te će sudjelovati u snošenju rizika, regulaciji i poticanju poduzetničke aktivnosti, zaštititi radnika i kontradiktivnom djelovanju.

Rješenja za očuvanje ekonomije moraju služiti dugoročnim interesima društva i ekonomije (tzv. *double dividend*) moraju uzeti u obzir specifičnosti strukture hrvatske ekonomije.

¹ Prvotna verzija teksta dovršena je 22. 4. 2020., te je naknadno aktualiziran obzirom na objavu podataka.

„CIJELA ĆE ZEMLJA SAMO OD LJETA ŽIVJETI KAO BUBREG U LOJU“

Kao i uvijek dosad, ljudi se boje nepoznatog i neizvjesnog. Ekonomski pristup tome je pokušaj da se neizvjesnost pretvori u rizik, koji se zatim kvantificira, diverzificira i, ukoliko je to moguće, osigura od njegovog nastupanja. U tom su procesu informacije ključne, bile one nepotpune ili asimetrične. Informacije koje imamo predstavljaju temelj za donošenje odluka u privatnoj i javnoj sferi.

U slučaju Hrvatske i njezine *zimmerfrei* ekonomije, neizvjesnost i rizik je posljedica istodobnog suočavanja s tri šoka: (1) zdravstvenim, (2) ekonomskim i (3) klimatskim. Dok se prva dva u fokusu javnosti, klimatski šok se neumitno približava i ne razlikuje se puno od zdravstvenog jer (1) je nemoguće izolirati se od njegovog djelovanja i (2) za njegovo svladavanje će nam također biti potrebna kolektivna akcija. Za stanovnike Zagreba i okolnih područja na tu listu možemo dodati i potres jačine 5,5 po Richteru koji je 22. ožujka 2020. u 6:24 sati pogodio Zagreb, podsjećajući kako uz klimatske šokove ostajemo ranjivi i na druge prirodne katastrofe. Kad bismo podvukli crtu krajem travnja 2020., mogli bismo zabilježiti jasnu pobjedu vrijednosti (život) nad ekonomskim kalkulacijama, te kooperacije nad sebičnim interesima. Jednako tako mogli bismo zabilježiti i svojevrsno ponašanje krda obzirom na javne politike gotovo svih zemalja koje su se okrenule karanteni u uvjetima neizvjesnosti. Ali kako vrijeme odmiče, i prikupljamo sve više informacija, tako će i ponašanje krda biti zamijenjeno različitim strategijama borbe protiv pandemije i ekonomske krize. Neke će se temeljiti na oportunizmu, neke na ideologiji političara na vlasti, ali će se svakako razlikovati. Početna pozicija ili ono što znamo može se sumirati u šest točaka:

1. Još uvijek ne znamo dovoljno o pandemiji COVID 19.
2. Različite zemlje i kontinenti su u različitim stadijima pandemijskog ciklusa.
3. O krizama i njihovom utjecaju na ekonomiju ekonomisti još uvijek ne znaju dovoljno.
4. Različite zemlje i kontinenti su u različitim stadijima ekonomskog ciklusa.
5. Ne znamo što se događa u slučaju drugog vala pandemije, ni s epidemiološkom ni s ekonomskom stajališta.
6. Potrebna je kolektivna akcija jer smo suočeni s globalnom opasnošću.

Obzirom na točke 3., 4. i 6., te činjenicu kako u procesu očuvanja ekonomije neizbježno dolazi do preklapanja privatnog i javnog, odnosno tržišne alokacije i državne intervencije, politički ekonomisti su po prirodi svojih interesa u prvim redovima. Njihovu pažnju privlači konflikt, u ovom slučaju između ljudi i virusa. Kako uz konflikt uvijek vežemo heterogene preferencije ljudi, politička ekonomija nam nudi mehanizme kojim se ti konflikti rješavaju. Koliko uspješno zavisi od 3 I: institucija, ideologije i interesa.

Poznata Menckenaizreka glasi: „Uvijek postoji dobro poznato rješenje za svaki ljudski problem koje je uredno,

uvjerljivo i pogrešno.“ Najčešće su takva rješenja horizontalna, posljedica pritiska lobista i interesnih skupina, služe kao instrument osiguranja od gubitka izbora i slikovito izgledaju kao mahanje sjekirom umjesto upotrebe skalpela. Ako tome pridodate slabu i neefikasnu državu, blizinu izbora, jedan ili više dominantnih sektora koji su izrazito pogođeni pandemijom, mjesta za pogrešku je puno, a vremena za donošenje ispravnih odluka malo.

KLJUČNI POJMOVI ILI „U POČETKU BIJAŠE RIJEČ“

Studenti ekonomije se već na uvodnom kolegiju susreću s pojmovima koji su potrebni kako bi se objasnila situacija u kojoj se nalazimo. To su: oportunitetni trošak, oskudnost, eksternalije, kolektivna akcija, državna intervencija, neizvjesnost i rizik, te agregatna ponuda i potražnja.

Svaka naša odluka, privatna ili javna, nosi sa sobom i oportunitetni trošak. Najočitiiji primjer toga je ekonomski ciklus koji smo stvorili kad smo kao društvo odlučili usporiti epidemiološki ciklus. Vjerujem kako oko toga još uvijek postoji suglasnost unutar društva, dok se oko strategije provođenja očuvanja ekonomije možemo sporiti temeljem različitih ideja i strategija. Oportunitetni trošak je prisutan i unutar sistema javnog zdravlja uslijed odgađanja svih ne-hitnih procedura zbog koncentracije oskudnih resursa na pandemiju COVID 19. Ono što je neosporno jest da smo u konačnici svi pribjegli karanteni kao dominantnoj strategiji uslijed *knightijanske* neizvjesnosti. Kako vrijeme bude odmicalo i podaci o samoj pandemiji budu sve dostupniji, tako ćemo neizvjesnost pretvarati u rizike i na taj način raširiti paletu potencijalnih odgovora koji su na raspolaganju nositeljima javnih politika.

Socijalno distanciranje, kao drugi alat u borbi protiv pandemije, u ekonomskoj terminologiji predstavlja jasan primjer aktivnosti koja rezultira učincima prelijevanja na treće osobe, odnosno eksternalijama (kao i npr. izolacija zaraženih, procijepljenost ili imunitet krda). U konkretnom slučaju, socijalno distanciranje rezultira pozitivnim eksternalijama jer javne koristi nadmašuju privatne koristi, dok su privatni troškovi veći od javnih. Budući da je ekonomska kalkulacija *homo economicusa* usmjerena na privatne koristi i troškove, kako nam to prikazuje *mainstream* ekonomska teorija, jasna je potreba za državnom intervencijom u pogledu ograničavanja mobilnosti i restrikcija ekonomskih aktivnosti. Ali ono što je također vidljivo jest da i sami ekonomski agenti pokazuju društvene preferencije koje nisu egocentrične i koje uključuju dobrobit drugih i građansku odgovornost (npr. aktivnosti navijačkih skupina, ali i svakodnevne reakcije ljudi u javnom prijevozu, trgovinama i sl.). Bez obzira na privatne troškove, ekonomski agenti/pojedinci, pristaju na samoizolaciju uz istodobnu podršku od strane države (npr. isplatu kompenzirajućih transfera), čime nastaje uzajamno sve čvršći odnos povjerenja unutar društva (pojedinaac, zajednica/civilno društvo i država). Kad se Zagreb i njegova okolica susrela i s drugom vrstom egzogenog šoka – potresom – čime je ugroženo mjesto same

karantene ekonomskih agenata, to je samo dodatno potvrdilo potrebu za javnom intervencijom koja ide u smjeru pružanja sigurnosti i pomoći u obnovi. Uz to, samoorganizacija na volonterskoj osnovi staričara okupljenih oko Građevinskog fakulteta u Zagrebu dodatno je u očima javnosti pojačala važnost normi građanskog društva što će, u kombinaciji sa šokom pandemije COVID 19, omogućiti državi da troškovi osiguranja privatnog sektora od zaustavljanja ekonomske aktivnosti budu niži. Bez toga, vjerojatnost da se nađemo u *hobbessovskom* svijetu bi vjerojatno bila veća.

Budući da je pitanje eksternalija podloga odvijanju tržišnih aktivnosti, koristi od kolektivne akcije su visoke za sve članove društva i stoga svi imaju poticaj sudjelovati u njima. Dodatno, kolektivna akcija mora uključivati EU jer su efekti prelijevanja prisutni već i zbog karantena ekonomije susjednih država (npr. slom talijanske ekonomije imat će višestruki efekt na hrvatsku ekonomiju: najveći trgovački partner, banke majke najvećih banaka u Hrvatskoj su iz Italije, turistička potražnja, itd.). To se ne odnosi samo na zemlje trgovinske partnere, već i na cjelokupnu EU i podrazumijeva više od trenutne suspenzije Pakta o stabilnosti i rastu te povećanja nacionalnih alokacija u proračun EU. Potrebno je uz izdavanje zajedničke obveznice (mjere karantene su skupe, a pružaju pozitivnu eksternaliju i za Njemačku, Nizozemsku i Austriju, jednako kao i za Italiju i Španjolsku, pa bi ih trebalo zajednički financirati) pristupiti i izgradnji zajedničkog fiskalnog mehanizma za financiranje borbe protiv koronavirusa – npr. za zdravstvo, nezaposlenost, potpore za mala i srednja poduzeća i pogođene sektore – slično Europskom stabilizacijskom mehanizmu unutar Europske monetarne unije, te u konačnici fiskalne unije.

Kad je riječ o ekonomskom ciklusu, pandemija predstavlja istodobno šok na strani agregatne ponude i potražnje, te se zbog krize javnog zdravlja javljaju šokovi očekivanja i mogu se pojaviti efekti tzv. histereze (ponovno razbuktavanje pandemije ili dugotrajni učinci zbog sloma povjerenja i kidanja globalnih lanaca vrijednosti). U kratkom roku se očekuje kontrakcija agregatne potražnje uslijed mjera karantene zbog čega u prvom redu stradava diskrecijska komponenta osobne potrošnje, ali u slučaju produžetka borbe protiv pandemije možemo očekivati kako će šok na strani agregatne ponude postati sve značajniji, što će utjecati na izbor odgovarajućih instrumenata i alata ekonomske politike. O samoj vremenskoj dinamici trajanja „Velikog zatvaranja“ ovisi i s kakvim pritiscima ćemo se suočavati, te hoće li biti potrebno pronalaziti ravnotežu na nižoj razini proizvodnje i zaposlenosti sa svim reperkusijama na fiskalnu, monetarnu te politiku dohodaka i cijena.

DIJAGNOZA STANJA HRVATSKE EKONOMIJE

Pandemija COVID-19 je dosad pokazala udar na tri fronte preko šokova na strani potražnje, ponude i očekivanja. Isto tako, njezini učinci će biti asimetrični obzirom na strukturu ekonomije, industriju i poduzeća, ali jednako tako i obzirom na političku ekonomiju – odnos države i tržišta i imple-

mentirani model mješovite tržišne ekonomije. U ekonomiji, čija je struktura većinom oslonjena na uslužne djelatnosti (vidi Tablicu 1) i poslove s javnim sektorom, to će najvjerojatnije rezultirati tzv. L-recesijom, umjesto priželjkivanih V, U ili W recesija. Ovo je važno imati na umu zbog utjecaja na radnike i građane te njihove kreditne obveze prema bankama i potencijalna dugovanja komunalnim poduzećima. Moguć je ishod u kojem zbog strukture ekonomije pojedini sektori neće biti u stanju brzo nadoknaditi proizvodnju i promet jednom kad se ograničenja ekonomske aktivnosti djelomično ili u potpunosti uklone (npr. turizam, ugostiteljstvo i promet).

Hrvatska ekonomija je u svojih skoro 30 godina prošla kroz nezanemariv broj kriznih razdoblja: rat u prvom dijelu i svojevrsna međunarodna izolacija u drugom dijelu 1990-ih praćena bankarskim krizama i recesijom 1999., recesijski maraton 2009.-2015. Iako je aktualna kriza nezabilježena i razlikuje se od dosadašnjih, znamo da će i ona jednom proći. Pitanja koja ostaju su sljedeća. Prvo, kad će taj trenutak nastupiti? Drugo, kakva će struktura ekonomije preostati? Treće, što možemo napraviti u ovom trenutku kako bi postigli optimalan ishod s ekonomske i društvene točke gledanja?

Odgovor na prvo pitanje još uvijek nemamo jer pandemija COVID 19 sadrži velik broj nepoznanica za nositelje javnih politika i epidemiologe. O strukturi ekonomije, odgovoru na drugo pitanje, za sada možemo samo nagađati, odnosno ponuditi tzv. *educated guess*, uslijed problema neizvjesnosti i rizika. Ona će prvenstveno zavisiti od sposobnosti poduzeća da odgovore na ključni trend – ubrzavanje. Već sada je moguće izdvojiti nekoliko područja u kojima je trend prisutan: (1) rekalkibracija globalizacije; (2) digitalizacija poslovanja i (3) tržišna konsolidacija uz pomoć javnih sredstava. Kad je riječ o potonjem, hrvatski model kapitalizma na tom području već ima iskustava koje je najbolje sažeto u sintagmi ortački kapitalizam. Na to je potrebno posebno obratiti pažnju jer je vjerojatno jedino na što endogeno možemo utjecati u procesu očuvanja ekonomije.

U svakom slučaju, struktura hrvatske ekonomije, koja je velikim dijelom uslužno orijentirana i čine je u dobrom dijelu obrti, te mala i srednja poduzeća, ne pruža obećavajuću startnu poziciju (Tablica 1 i 2). Međunarodna organizacija rada predviđa kako će najpogođeniji biti sektori trgovine i turizma, koji u hrvatskoj ekonomiji zapošljavaju otprilike 345.000 radnika (Tablica 3 i 4). Izravni udio turizma u BDP-u, sukladno Satelitskom računu turizma za 2016., iznosi 11,40 %, dok je ukupni udio na razini 16,9 % BDP-a, pri čemu je izravni udio turizma u bruto dodanoj vrijednosti 10,89²%. Preuranjena deindustrijalizacija, na pre niskim razinama BDP-a, uz istodobno zanemarivanje investicija u inovacije naspram investicija u političke veze dovela je do gotovo ekskluzivnog fokusa u poslovanju na troškove i cijene. Dobro je poznata lekcija iz uvodnog kolegija na studiju ekonomije kako je cijena pre-

2 https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/12-04-01_01_2018.htm

sudna samo na margini, tj. kad su sve ostale stvari jednake (npr. kvaliteta proizvoda). Iz tog razloga je nejasna višegodišnja kampanja usmjerena na smanjenje troškova rada (npr. porezi na rad i kapital su ispod prosjeka EU, za razliku od poreza na potrošnju) i javnih davanja jer to ne rješava ključan problem hrvatske ekonomije: nekonkurentnost na međunarodnom tržištu i introvertirani model poslovanja (fokus na poslovanje sa široko definiranim javnim sektorom). Paradoksalno, to čak i umanjuje potražnju na koju se računa u tom poslovnom modelu. Rentijerske (vezane uz ekstrakciju prirodnih resursa) i kvazi-rentijerske aktivnosti (vezane uz ekstrakciju i preraspodjelu sredstava temeljem bliskih veza s političkim elitama na nacionalnoj i lokalnoj razini, umjesto stvaranja dodatne vrijednosti) predstavljaju uteg za velik dio domaćih poduzeća. Koja od njih će ostati stajati na nogama u post-COVID 19 ekonomiji zavisi o sektoru u kojem se nalaze, rezervama koje imaju u svojim bilancama, blizini „oltara“ s kojeg će se dijeliti javni blagoslov (klijentelističkim i ortačkim vezama) i prilagodbi postojećeg poslovnog modela odnosno osmišljavanju novog.

To nas dovodi do odgovora na treće pitanje. Ako želimo diversificiranu, održivu i konkurentnu ekonomiju onda *northovska* pravila igre moraju nagrađivati proizvodne aktivnosti te nam je potreban novi model države. Institucionalni okvir koji podržava inovacije u proizvodnim i uslužnim aktivnostima slat će jasne signale radnicima, klijentima i kupcima oko zdravstvenih standarda i kvalitete dobra/usluge. Takav model države i ekonomije će, dalje, u prevladavajućim uvjetima nepotpunih i asimetričnih informacija, slati signal i ekonomskim agentima izvan Hrvatske i unutar EU. Rekalibracija globalizacije (npr. skraćivanje globalnih lanaca dodane vrijednosti) mijenjat će i ciljeve samih poduzeća/organizacija koje će veći ponder stavljati na sigurnost nauštrb profitabilnosti. Koliko će od tih aktivnosti i u kojim sektorima zemlje centra EU odlučiti preseliti na periferiju i polu-periferiju EU ostaje za vidjeti. Nepoznato je i koliko će sama ta proizvodnja biti radno intenzivna, zavisiti od poslovnog okruženja i postojećih investicija u ljudski kapital, ali čak usprkos svemu tome možemo reći kako je to prilika za strukturnu promjenu hrvatske ekonomije.

Važno je pritom shvatiti ograničenja koja stoje pred hrvatskom ekonomijom u kratkom roku: upitna mogućnost reindustrijalizacije obzirom na prostorne nejednakosti i depopulaciju (npr. Međimurje nasuprot Baniji) te javne politike koje će provoditi EU i zemlje centra. Važne su naravno i javne politike koje provodimo i mi sami, jer pumpanje novca u ekonomiju bez (1) jasnih kriterija, (2) upravljanja procesom i (3) transparentnosti podsjećaju na poslovni model *a la* GNK Dinamo Zagreb, u kojem je profit privatn, a troškovi javni. Transparentnost je ključna jer se njome osigurava legitimost i potpora mjerama očuvanja ekonomije i jednom kad one završe, te opravdava veliku državu u očima građana. Slikovita je pritom analogija između ustavnog ograničavanja proračunskog deficita i pokušaja dokidanja političko-proračunskog ciklusa. Bez transparentnosti proračunskog procesa ciklus se neće dokinuti jer motivi političara nisu nestali i oni će se prilagoditi na način da se usmjere na manipulaciju rashodnom stranom proračuna.

Jedini način na koji se može legitimirati uloga najvećeg poslodavca u državi i istodobno minimizirati klijentelističke i kronističke elemente prisutne u hrvatskom modelu kapitalizma jest da javnost ima potpuni uvid u iznose novca koji su dodijeljeni poduzećima. Nakon ovih nužnih slijede i dovoljni uvjeti potrebni za uspješnu strukturnu transformaciju ekonomije

Barijere konkurenciji i petrificirani poslovni modeli predstavljat će prepreku povećanju potencijalne i realne stope rasta BDP-a. Rješenja ovog problema su decentralizirana i u rukama su poduzeća, dok javna politika ustrojava optimalna pravila igre (institucije), te transparentno prikazuje heterogene interese i (inovativne) ideje. Kakvo je stanje tržišta u Hrvatskoj i na što se cilja kad se govori o strukturnoj transformaciji ekonomije, pokazuje nam Tablica 5. Ona daje pregled kretanja konkurentnosti triju ključnih tržišta (rada, dobara/usluga i financijskog) u razdoblju 2007.-2019. Interesantno je kako je tržište rada najslabije ocijenjeno samo u 2018., dok je u razdoblju 2007.-2011. i u 2019. najslabije ocijenjeno tržište finalnih dobara i usluga, odnosno u razdoblju 2012.-2017. financijsko tržište. Budući da je paternalistički odnos ekonomije i države ključna determinanta ortačkog kapitalizma, važno je podsjetiti koje su njegove karakteristike u inačici hrvatskog modela kapitalizma: zarobljeni regulator (država), nefunkcionalno financijsko tržište, rentijerstvo, klijentelizam, familizam, deficit poduzetništva, sklonost redistributivnim koalicijama i zaštiti postojećih renti uz znatne institucionalne i demokratske deficite. Sve to predstavlja ograničenja u procesu u kojem se nalazimo i koji je pred nama. Bez jasne identifikacije tih ograničenja nije moguće postići dovoljne uvjeta za optimalno očuvanje ekonomije i njezinu možebitnu transformaciju u održivu i konkurentnu ekonomiju 21. stoljeća.

VLADINE MJERE MADE IN CROATIA

Bez službene statistike i javno dostupnih podataka od strane Vlade RH teško je detaljno analizirati predložene pakete mjera. Nisu poznate projekcije ili točni iznosi izravnog fiskalnog troška za proračun, jednako kao ni mjesečna dospjeća tih obveza. Nejasno je koliko će sredstava u procesu očuvanja ekonomije biti povučeno iz EU izvora kao i koji će biti drugi izvori potrebnih sredstava. Pretpostavka kako će se sve to izmijeniti u sklopu Proljetne prognoze Europske komisije³ pokazala se samo djelomično točnom jer je Vlada RH u Bruxelles poslala kako očekuje da će potpora poduzetnicima za isplatu plaća iznositi gotovo 2 % BDP-a uz dodatnih 1,5 % BDP-a koliko će iznositi potpuni/djelomični otpis javnih davanja. Pritom treba imati na umu kako se sustav nacionalnih računa ESA 2010 temelji na obračunskom, a ne gotovinskom načelu, pa će tek dinamika mjesečnog zaduživanja pokazati pravu fiskalnu poziciju Vlade RH u nadolazećem razdoblju.

3 https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/spring/ecfin_forecast_spring_2020_hr_en.pdf

Rekapitulacija mjera Vlade RH može se sažeti na sljedeći način. Prvi paket mjera izglasan je 17. ožujka 2020. i obuhvaćao je 66 mjera koje su se većinom odnosile na očuvanje likvidnosti i pomoć poduzećima. Temeljem medijskih istupa predsjednika Vlade i ministra financija moglo se izvesti sljedeće:

1. država će subvencionirati plaće do visine minimalne plaće (3.250 HRK) kroz potpore za očuvanje radnih mjesta u sektorima pogođenima koronavirusom (ukupni procijenjeni fiskalni učinak iznosi 4 mlrd HRK);
2. poduzećima pogođenim pandemijom odgađa se plaćanje poreza na dohodak i dobit te doprinosa (ukupni procijenjeni fiskalni učinak iznosi 9-12 mlrd HRK);
3. osiguravaju se krediti i garancije za plaće i obrtna sredstva (ukupni procijenjeni fiskalni učinak iznosi 17 mlrd HRK).

Procjena fiskalnih učinaka prvog paketa mjera Vlade RH iznosi 30-33 mlrd HRK (7,2 - 7,9 % BDP-a).⁴

Drugi paket mjera izglasan je 2. travnja 2020. godine, nakon niza pritisaka u javnosti uslijed nezadovoljstva dijela predstavnika poduzetnika. Vlada RH je između ostaloga usvojila sljedeće mjere:

1. povećala je iznos plaće koji će se isplaćivati poduzetnicima pogođenim krizom na 4.000 HRK plus dodatnih 1.825 HRK doprinosa⁵ (ukupni procijenjeni fiskalni učinak iznosi 8,5 mlrd HRK);
2. donijela je odluku o otpisu/odgodi dijela javnih davanja (poreza na dohodak i dobit te doprinosa) za pogođene poduzetnike: za one s gubitkom u poslovanju većim od 50%, s gubitkom između 20 i 50% i s gubitkom manjim od 20% u odnosu na redovite prihode, ukupno oko 7,5 mlrd HRK (ukupni procijenjeni fiskalni učinak iznosi 9-12 mlrd HRK);
3. dopušta se uplata PDV-a po naplaćenom računu;
4. pomaknula je godišnju prijavu poreza na dobit na 30. lipnja 2020⁶;
5. zadržala je mjere usmjerene za garancije i kredite preko HBOR-a i HAMAG BICRO-a radi očuvanja likvidnosti;
6. uvela je mjere štednje u proračunu na način da se vrše samo nužni rashodi te poslala poruku kako se očekuju uštede na razini javnih poduzeća.

Procjena ukupnih fiskalnih učinaka drugog paketa mjera Vlade RH iznosi 40-45 mlrd HRK (9,6-10,8 % BDP-a).

Iz drugog paketa mjera može se iščitati povećanje tekućih rashoda proračuna (potpora poduzetnicima za isplatu plaća), smanjenje javnih prihoda (otpis javnih davanja za dio poduzetnika), ali i zaustavljanje svih javnih poziva, javne nabave te zapošljavanja za sve proračunske i izvanproračunske korisnike, osim onih vezanih uz EU fondove. Koliko će se kapitalni rashodi smanjiti uslijed te odluke ostaje nejasno u ovom trenutku, ali teorijski i empirijski jasno je da **smanjenje kapitalnih rashoda u ovom trenutku predstavlja korak u pogrešnom smjeru**. Obzirom na ortački kapitalizam i klijentelizam koji obilježavaju hrvatski model kapitalizma, ishodenje prethodne suglasnosti od strane ministarstva financija, kako bi se navedene aktivnosti ipak odvile, ostavlja nepotreban prostor potencijalnim manipulacijama, što samo povećava problem netransparentnosti. Dodatni problemi slijede zbog prostorne nejednakosti (npr. poduzeća u nerazvijenim dijelovima Hrvatske) koje horizontalne mjere ne mogu dovoljno dobro adresirati, kao i problema sive ekonomije. Paket pomoći također otvara mogućnost neprijavlivanja ili kasnijeg prijavljivanja izdanih i naplaćenih računa kako bi se poduzeća kvalificirala za paket mjera koje je Vlada predstavila. Bez aktivnije uloge nadležnih regulatornih tijela i jasnog popisa poduzeća kojima je pomoć pružena stvaraju se poticaji destruktivnom ponašanju.

Uz problem netransparentnosti oko fiskalnih troškova paketa pomoći Vlade RH, druga nepoznanica tiče se procjena smanjenja ekonomske aktivnosti u 2020. Najvažnije međunarodne institucije (Svjetska banka, MMF i OECD) trenutno barataju sljedećim procjenama. Svjetska banka, temeljem negativnih utjecaja na turističku industriju i izvoz dobara uslijed krize u Italiji i ostatku eurozone, procjenjuje pad BDP-a u iznosu od 6,2 %⁷. MMF je u travnju izašao s procjenom o smanjenju BDP-a za 9% u 2020. godini. „Veliko zatvaranje“ za Hrvatsku predstavlja najveće smanjenje u skupini europskih gospodarstava u nastajanju, među koje MMF ubraja Rusiju, Tursku, Poljsku, Rumunjsku, Ukrajinu, Mađarsku, Bjelorusiju, Bugarsku i Srbiju.⁸ U svibnju je Vlada RH izašla sa svojom prvom procjenom, u sklopu priprema za Proletnu prognozu Europske komisije i nadolazećih Preporuka za pojedine zemlje u sklopu tzv. Europskog semestra. Vlada RH projicirala je smanjenje BDP-a u 2020. u iznosu od 9,4%,⁹ dok je Europska komisija bila optimističnija i procijenila pad ekonomske aktivnosti za 9,1%¹⁰. OECD pretpostavlja da će, u prosjeku, sve ekonomije zabilježiti smanjenje BDP-a za 2% za svaki mjesec u kojem će biti u karanteni, te posebno apostrofira sektor usluga (prijevoz i turizam) kao najizloženije.¹¹ Budući da je treći kvartal vrh

⁴ Projektacija BDP-a za 2020. iznosila je u Smjernicama ekonomske i fiskalne politike za radoblje 2019.-2021. 416 mlrd HRK.

⁵ Prilikom predstavljanja mjera, vjerojatno u žurbi i bez kontrole izračuna, Vlada RH je istaknula da iznos doprinosa na taj iznos plaće iznosi 1460 HRK.

⁶ U slučaju znatnog pada ekonomskih aktivnosti, vjerojatno će jako mali broj poduzeća u privatnom i javnom sektoru prijaviti dobit u 2020., pa je vjerojatno riječ o impression managementu.

⁷ <http://pubdocs.worldbank.org/en/368431492011103834/mpo-hrv.pdf>

⁸ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>

⁹ <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2020/Travanj/227%20sjednica%20VRH/Novi%20direktorij//227%20-%202%20Program%20konvergencije%20Republike%20Hrvatske%20za%202020.%20i%202021.%20godinu.pdf>

¹⁰ https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/spring/ecfin_forecast_spring_2020_hr_en.pdf

¹¹ <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/evaluating-the-initial-impact-of-covid-19-containment-measures-on-economic-activity/>

turističke aktivnosti u Hrvatskoj, dok je drugi kvartal ključan za financijsku stabilnost turističkih tvrtki, slijedi kako će izostanak inozemne potražnje koja čini između 85-90% noćenja imati ozbiljne posljedice po turističku industriju u 2020.

Dva su ključna kanala utjecaja pandemije COVID 19 na turističku industriju u Hrvatskoj. Direktni kanal se ogleda preko fizičke spriječenosti (karantene) i očekivanog smanjenja raspoloživog dohotka stanovništva na našim glavnim emitivnim područjima (Italija, Njemačka, Austrija i Slovenija). Indirektni kanal upućuje na promjenu preferencija turista, strah od putovanja, konkurenciju među destinacijama i utjecaj relativnih cijena. S druge strane, eventualne prednosti hrvatske turističke industrije u ovom su trenutku (1) blizina glavnim emitivnim područjima zapadne i srednje Europe, (2) iz koje dolaze stalni i vjerni gosti, (3) većinom koristeći cestovni promet, (4) pri čemu će mali iznajmljivači biti fleksibilniji u promijenjenim uvjetima te će lako apsorbirati goste. Činjenica da je većina ponude turističke industrije u rukama malih iznajmljivača bi se u ovim okolnostima trebala pokazati kao prednost, iako ne treba zaboraviti nizak udio bruto dodane vrijednosti u turizmu koja je direktna posljedica toga, te poticaje (porezni, cestovna infrastruktura) koji su godinama bili usmjeravani u taj sektor pod izlikom građenja ekonomije na komparativnim prednostima. U suštini je bila riječ o prešutnom dogovoru između političara (koji su osiguravali glasove), malih iznajmljivača (koji su osiguravali rentu) i poduzetnika u trgovačkom sektoru (koji su bilježili promet) jer gosti nisu bili u *all-inclusive* hotelskim smještajima, tako da je svatko imao svoj dio kolača u *zimmerfrei* ekonomiji.

„IT'S POLITICAL ECONOMY, STUPID!“

Poznat je komentar američkog političkog ekonomista Daniela Rodrika kako je sad većina ekonomista shvatila da dobar ekonomski savjet podrazumijeva razumijevanje političke ekonomije. Kako bi se politička ekonomija razumjela, potrebno je sagledati 3 I: ideologiju, ideje i institucije. Sustav ideja, ideala i vrijednosti – riječju ideologija – je u ovom trenu neosporno napravio otklon od samo-zainteresiranog pojedinca i njegove ekonomske kalkulacije prema konceptu zajedničkog i kooperaciji. Vrijednosti kojima se barata – solidarnost, pravednost, odgovornost i transparentnost – koje se najčešće zazivaju u hrvatskom javnom prostoru nisu nipošto jednoznačne, niti ekskluzivno pripadaju samo jednoj ideologiji. Svodenje rasprave na jednodimenzionalni prostor u kojem je država na jednoj strani, a *laissez faire* tržišna alokacija na drugoj predstavlja krajnje neadekvatan simplificirajući pristup koji na taj način zanemaruje jednu od tri velike obitelji političkih ideja (liberalizam, socijaldemokraciju i konzervativizam), te u ekonomskoj analizi izbacuje dimenziju koja se nalazi između pojedinca i države, bez obzira kako ju označili: lokalna zajednica, civilno društvo i sl. Na taj se način ponovno zamagljuje važnost ideja u procesu očuvanja ekonomije kojem svjedočimo te se zanemaruju alternativne strategije koje nam stoje na raspolaganju.

Danas, jednako kao i u postpandemijskom razdoblju, neke interesne skupine izgubit će moć (npr. ratni veterani), neke će je povećati (npr. udruge poljoprivrednika), ali važnost parcijalnih interesa uslijed različitih preferencija za raspodjelu javnih sredstava ostat će nepromijenjena. Istodobno, sukob se perpetuira između radnika u javnom sektoru i sindikata koji ga predstavljaju i vaninstitucionalnih novoosnovanih udruga koje okupljaju obrtnike, mikro, male i srednje poduzetnike. Paradoks je utoliko veći što velik dio potonjih u osnovi također čine radnici kojima je ideološki prezentiran sukob kao nedostatak solidarnosti radnika u javnom sektoru s poduzetnicima i radnicima u privatnom sektoru. Izlišno je pritom podsjećati na nenaučene lekcije iz prošlog recesijskog maratona u slučaju Hrvatske i krize javnog duga zemalja članica EU i što je značila politika štednje.

Važnost institucionalnog okruženja, odnosno pravila igre (skupa poticaja i ograničenja ekonomske aktivnosti i ponašanja) možemo jednostavno prikazati i na primjeru očuvanja hrvatske ekonomije tijekom pandemije COVID 19. Institucionalna relativnost i potreba za (ne)transparentnošću nalaze se u samim temeljima teorija poduzetništva. Odatle proizlazi jasna crta razdvajanja između pobjednika i gubitnika procesa transformacije. Ta razlika u sadašnjim okolnostima može se dodatno povećati.

Nekoliko je otvorenih tema koje su rezultat dvaju paketa mjera koja je predstavila Vlada RH: pravni okvir donošenja odluka, nejednakost, transparentnost i odgovornost ekonomskih agenata. Sve navedeno upućuje na neupitnu važnost ideologije, interesa i institucija u procesu očuvanja ekonomije.

Stvaranje pravnog okvira unutar kojeg se odvijaju ekonomske aktivnosti u uvjetima pandemije COVID 19 je ostalo nejasno jer odluke kojima se ograničavaju slobode poduzetnika i mobilnost građana nisu bile izglasane u Saboru po propisanoj zakonodavnoj proceduri primjerenoj situaciji (članak 17 Ustava Republike Hrvatske) već su bile donesene od strane Stožera civilne zaštite RH. To pitanje je važno urediti kako bi se minimizirale potencijalne sudske tužbe u budućnosti zbog zabrane poslovanja i izgubljene dobiti.

Pitanje **nejednakosti**, kao vrlo aktualna tema političke ekonomije na globalnoj razini, na domaćem se terenu godinama predstavljalo kao efemerno te se prikazivalo kao fenomen koji ne treba ozbiljno razmatrati ni adresirati parametarskim izmjenama u poreznom sistemu. U ovim uvjetima nejednakost se ogleda u nizu primjera, ali i postupaka nositelja izvršne vlasti. Prvi primjer predstavljaju horizontalne mjere očuvanja ekonomije u kojoj sektor turizma i pratećih djelatnosti ima izrazito sezonalni karakter. Drugi primjer predstavljaju kriteriji isplate novčane pomoći za plaće radnika koji obuhvaćaju poduzeća i poslovne subjekte kojima je zabranjen rad jednako kao i one koji su zabilježili pad prihoda, ali još uvijek im nije zabranjen rad. I treći primjer predstavlja kriterij vlasništva po kojem se u nepovoljan položaj stavljaju poduzeća u privatnom i javnom vlasništvu (npr. autoprijevoznici, igre na sreću i domovi za starije i ne-moćne osobe).

Nadalje, nejednakost je prisutna i u različitom pristupu medicinskoj i zdravstvenoj zaštitnoj opremi unutar zemlje (prostorne nejednakosti).¹² Prisutna je među građanima i ogleđa se kao razlika između onih koji imaju mogućnost rada od kuće naspram onih koji moraju svakodnevno odlaziti na posao. Tome se pridodaje i sam dolazak na posao: vlastiti automobil naspram oslanjanja na reducirani javni prijevoz. U obrazovanju je vidljiva preko dostupnosti internetske veze i informatičke opreme u slučaju obitelji s niskim dohotkom i/ili mnogočlanih obitelji. Asimetrične posljedice na akumulaciju ljudskog kapitala u budućnosti su vjerojatne, pri čemu je bespredmetno napominjati da je riječ o ključnom resursu konkurentne ekonomije 21. stoljeća.

Transparentnost, kao preduvjet uspješnosti samog procesa, javila se kao bojazan već na samom početku kad je postalo jasno da je plan državnih potpora jednostavan i horizontalan: upumpaj novac na tržište i po mogućnosti što više i što prije. U takvom scenariju ostalo je nejasno: (1) kome je sve i u kojem iznosu država uplatila pomoć (4000 HRK plaće uvećano za 1825 HRK doprinosa temeljem drugog paketa mjera Vlade RH); (2) je li novac u cjelokupnom iznosu isplaćen radnici/ku ili je zadržan, i u kojem iznosu, od strane poslodavaca i (3) jesu li poslodavci koji su prekršili isplatu i novac zadržali za sebe snosili sankcije zbog zlouporabe javnih sredstava? Transparentnost nije važna samo u početnim fazama osmišljavanja pomoći ili u provedbenoj fazi, već i prilikom *ex post* evaluacije procesa očuvanja ekonomije. U svim tim fazama, transparentnost upravlja očekivanjima ekonomskih agenata (vremensko ograničenje, oblik i vrsta državne pomoći) osigurava javnu potporu i društvenu pravednost državne intervencije, omogućava kompletnoj ekonomiji koristi od „learning-by-doing“ procesa i jamči odgovornost vlade u očima javnosti.

Time dolazimo i do pitanja **odgovornosti**, odnosno solidarnosti ili snošenja tereta u procesu očuvanja ekonomije. U paketu mjera koji je predložen i koji se provodi nije jasno: (1) koliki je udio vlastitih sredstava koja su vlasnici poduzeća uložili; (2) na koji način je država osigurala pravedan povrat sredstava od intervencije i posljedičnog povećanja javnog duga svim poreznim obveznicima; (3) provodi li Državni inspektorat i/ili Hrvatski zavod za zapošljavanje kontrolu isplate plaća radnicima koje u obliku transfera isplaćuje centralna država iz proračuna i (4) na koji je način regulirano pitanje isplata dividendi i dobiti u tim poduzećima?

„POSLEDNJI TANGO U ĐEVRSKAMA“

Navedeni primjeri jasno potvrđuju važnost političke ekonomije i 3 I jer iako je pandemija COVID 19 primjer simetričnog šoka, on svejedno pokazuje asimetrične učinke, kako među različitim zemljama, tako i unutar samih zemalja obzirom na strukturu njihove ekonomije (različiti sektori i veličina poduzeća), institucionalno okruženje, itd. Važno je stoga razraditi različite pristupe i imati inovativne ideje koje se

moгу prilagođavati sukladno percepciji ekonomskog troška (očekivanoj dubini i trajanju krize i njezinim posljedicama).

Zahvaljujući pravodobnoj reakciji Stožera za civilnu zaštitu RH, kooperaciji građana i efikasnosti sistema javnog zdravlja eksponencionalni porast pandemijske krivulje je u ovom trenutku izbjegnuto. Relativno ograničeni fiskalni kapacitet i pretjerana izloženost ekonomije sektoru turizma, u kojem se očekuju veliki gubici, predstavljaju razlog za oprez. Komparativna analiza predloženih mjera na tri ključna tržišta i obzirom na veličinu ekonomskih subjekata upućuje na sljedeće nalaze.

Na **tržištu rada** na raspolaganju su četiri opcije. Prva je „zamrzavanje“, u kojoj se radnik šalje kući, iako zadržava radno mjesto i isplaćuje mu se većina plaće od strane države (tzv. danski primjer). Druga opcija je korištenje skraćenog radnog vremena u kojoj država i poslodavac zajednički sufinanciraju plaću radnika koji nastavlja raditi, što pomaže u kontroli troškova poduzeća i na taj način se upravlja agregatnom potražnjom. Najbolji primjer navedenog predstavlja tzv. Kurzarbeiter shema koja se koristi u Njemačkoj i Austriji. Dok bi prva opcija predstavljala jasnu socijaldemokratsku mjeru u zemaljama s relativno velikim fiskalnim kapacitetom, druga je primjer konzervativnog (kršćansko-demokratskog) vođenja ekonomske politike u krizi kad svi solidarno snose svoj dio tereta (radnici, poslodavci i država). Treća opcija, u duhu liberalnih ideja, predviđa otpuštanje radnika i njihovu prijavu na burzu, čime se aktiviraju državni transferi. U trenutku oporavka ekonomskih aktivnosti radnici hvataju bolje pregovaračke pozicije i eventualno završavaju u boljoj poziciji u odnosu na onu prije krize. Četvrta opcija predstavlja ponašanje krda i temelji se na isplati dijela plaće bez jasnih kriterija (zabrana poslovanja, pad prihoda itd.). Riječ je o prikrienoj privremenoj nezaposlenosti koja stvara pritisak na sistem javnih financija uslijed nedostatka jasne strategije na tržištu rada. Ona omogućava gomilanje rada, što smanjuje rizik za poslodavca oko kvantitete i kvalitete potrebnih radnika jednom kad se ciklus oporavi.

Na tržištu **finalnih dobara** možemo identificirati tri strategije. Prva predstavlja upumpavanje novca bez ikakvih kriterija kako bi se petrificirala trenutačna struktura, uz nadu da će kriza brzo proći, što će omogućiti povratak na poslovanje „business-as-usual“. Strategija slijedi iz uvjerenja kako vlasništvo ništa ne znači bez funkcionirajućeg tržišta koje imovini daje tržišnu vrijednost te se stoga može pripisati (neo)liberalima. Strategija u kojoj vlasnik snosi dio odgovornosti u unaprijed dogovorenom programu očuvanja ekonomije pripada političkoj obitelji kršćanskih demokrata jer podrazumijeva solidarno sudjelovanje svih dioničara i dionika procesa. Socijaldemokratska opcija podrazumijeva novi model države u kojem kontraciklička ekonomska politika vlade podrazumijeva i dokapitalizaciju poduzeća uz jasan plan djelomičnog ili potpunog izlaska iz vlasništva u fazi oporavka ekonomske aktivnosti.¹³ Na taj način drža-

¹² Nažalost, svjedočili smo da isto vrijedi i između zemalja.

¹³ Alternativno, država može tražiti da se pomoć kompenzira izdavanjem korporativne obveznice koja bi imala efekte prelijevanja na domaće tržište kapitala.

va može kontrolirati razinu javnog duga prodajući udjele u vlasništvu po višoj cijeni i kupujući ih po nižoj, ponašati se odgovorno spram poreznih obveznika, te na raspolaganju imati nekoliko opcija za transformaciju ekonomije. Država može dio ili sve udjele prodati institucionalnim investitorima, ali može i osnovati narodni fond ako je riječ o udjelima u sektoru koji se temelji na renti od prirodnih resursa (npr. fosilna goriva, turizam i sl.). Istodobno njegujući odgovornost spram poreznih obveznika, kao i pravednu raspodjelu dobiti i gubitaka zavisno od poslovnog ciklusa u kojem se poduzeće/industrija nalazi, ova opcija otvara i mogućnost zaštite nacionalne sigurnosti (npr. onemogućuje strana preuzimanja strateških industrija). Umijeće, odnosno ispravno baratanje skalpelom, je u određivanju vremena i načina povlačenja države (djelomičnog ili u cijelosti) kako bi se osigurala efikasna alokacija resursa te nesmetan proces akumulacije kapitala i političke legitimnosti.

Financijsko tržište možemo podijeliti sukladno horizontalnim nasuprot sektorskim mjerama pomoći. Odmicanje od horizontalnih mjera označava odmak od (neo)liberalnog i pomak ka kršćansko-demokratskom i dalje prema socijaldemokratskom poimanju intervencije (npr. duže i obuhvatnije mjere moratorija).

Obzirom na veličinu poduzeća nude se dva pristupa. Prvi, centralizirana rješenja odnose se na velika poduzeće i temelje se na tripartitnom dogovoru, uz jasnu potvrdu reprezentativnosti socijalnih partnera (sindikata i poslodavaca) i kredibilnost preuzete obveze. Takav model, u duhu ideologije socijaldemokrata i kršćanskih demokrata, omogućio bi upravljanje troškovima i agregatnom potražnjom, dok bi izostanak takvog dogovora bio u duhu prepuštanja tržišnoj alokaciji kao priželjkivanom ishodu (neo)liberala. U slučaju mikro, malih i srednjih poduzeća rješenja su decentralizirana i usmjerena poticanju samootkrivanja poduzetnika. Institucije moraju postaviti jasna ograničenja neproduktivnom ponašanju i stimulirati proizvodne aktivnosti, uz mogućnost širenja prava i obveza koja su postignuta na razini tripartitnog pregovaranja i na ovaj sektor kad je to primjerenjivo i poželjno obzirom na postavljenje ciljeve.

„PODVUKAO JE NA KRAJU SVOG IZLAGANJA“

Proces očuvanja ekonomije je *par excellence* primjer političke ekonomije i važnosti ideologije, interesa i institucija. Način na koji se javna sredstva troše, s kojim ciljem te postoji li jasna procedura evaluacije danih potpora i eventualnih sankcija za zloupotrebe nije samo pitanje akademske rasprave već prvorazredno pitanje javne politike.

Pretjeranu izloženost ekonomije industriji s relativno niskom dodanom vrijednošću, koja je usto izrazito sezonalna i podložna eksternim šokovima, trebamo izbjegavati u nadolazećem vremenu. Izlišno je isticati kako se uz navedeni sektor veže i niz klijentelističkih, koruptivnih i kronističkih aktivnosti koje sve odreda drže Hrvatsku zarobljenom u suboptimalnom ekvilibriju. Vizija treba biti jasna i usmjerena

izgradnji inkluzivnije, diverzificiranije i održivije ekonomija 21. stoljeća, koja se gradi na konkurentskim, a ne komparativnim prednostima.

Rješenja postoje i ona su dijelom centralizirana, te formulirana i provedena od strane Vlade RH, ali ona su i decentralizirana i u rukama su naših građana, radnika i poduzetnika. Rješenja moraju služiti interesima društva u dugom roku i moraju uzeti u obzir specifičnosti strukture hrvatske ekonomije.

Razdoblje u kojem se nalazimo, ali i ono koje je pred nama, podrazumijevat će novu ulogu države u ekonomiji. Taj novi model države temeljit će se na poduzetničkoj, regulatornoj i socijalnoj državi koja sudjeluje u preuzimanju rizika, potiče investicijski ciklus i upravlja agregatnom potražnjom. To je država koja će nam omogućiti očuvanje ekonomske aktivnosti u kratkom roku, te njene strukturne promjene, s naglaskom na nove tehnologije i prilike, u srednjem i dugom roku. Proces očuvanja ekonomije treba provoditi s ciljem osiguravanja tzv. dvostrukih dividendi kako bi nova struktura ekonomije mogla biti komplementarna s trećim izazovom koji nam slijedi – klimatskim. Sve navedeno, unutar okvira EU, odnosi se posebno na koncept Europskog zelenog sporazuma. Maloj i otvorenoj ekonomiji kao što je hrvatska potrebno je više Europe jer su izazovi s kojim se susreće globalni. Globalni problemi zahtijevaju i globalne odgovore i kolektivnu akciju. Zatvaranje u nacionalne granice i samodostatnost u proizvodnji je pogrešan ekonomski i politički put.

U ovim okolnostima država mora osigurati da će se koristiti od javne intervencije vratiti natrag javnosti, te istodobno obvezati i vlasnike poduzeća da preuzmu svoj dio tereta. To je solidarno, pravedno, odgovorno i efikasno ponašanje države, koja mora postaviti jasne kontrolne mehanizme u procesu očuvanja ekonomije. U kratkom roku mora održati razinu agregatne potražnje, te se u srednjem roku okrenuti smanjivanju akumuliranog javnog duga. Transparentnost je pritom *conditio sine qua non* jer je trenutno država najveći poslodavac, te se njezina uloga u očuvanju ekonomije može opravdati samo ako se potvrdi da nije bilo zlouporaba u tom procesu uslijed klijentelizma, kronizma i korupcije kao sastavnih dijelova hrvatskog modela kapitalizma. U kratkom roku je potrebno, uz horizontalne mjere, u dogovoru sa svim dionicima, ponuditi i sektorske mjere koje bi uzele u obzir specifičnosti strukture hrvatske ekonomije i njenih najpogođenijih sektora. Novac koji se isplaćuje poduzetnicima, u svrhu očuvanja ekonomije u kratkom roku, mora biti vezan uz određene uvjete:

1. Privatni vlasnici moraju uložiti i dio vlastitih sredstava u tom procesu;
2. Dokapitalizacija od strane države u sektorima koji predstavljaju jasan interes Republike Hrvatske (*a priori* ograničavanje maksimalnog iznosa kapitala uz obvezu djelomičnog ili potpunog izlaska iz vlasništva u uzlaznoj fazi ciklusa ili kreiranja narodnog fonda);
3. Zabrana otpuštanja radnika u razdoblju od 12 mjeseci nakon primljene pomoći;

4. Daljnje obrazovanje radnika i poboljšavanje radnih uvjeta;
5. Daljnja ulaganja poduzeća u obnovljive izvore energije i u inovacije.

Tako postavljen, proces dokapitalizacije određenih sektora ili poduzeća ima sljedeće pozitivne učinke:

1. Šalje pozitivan signal međunarodnim tržištima kapitala kako država zna na koji način će potrošiti sredstva i kako će otplatiti posuđeni novac (osigurava da će država moći provesti svoju kontracikličnu ulogu u budućnosti);
2. Potaknut će dio samih vlasnika da aktiviraju svoja sredstva kako bi minimizirali ili posve otklonili državnu intervenciju;
3. Otvora se mogućnost stvaranja narodnog fonda (npr. u turizmu slično onome što imaju Norveška, Saudijska Arabija i Rusija temeljem svojim prirodnih resursa) preko kojeg bi se financirala ili bolja socijalna zaštitna mreža svih građana ili poticala transformacija ekonomije.

Srednjoročne mjere koje stoje pred nositeljima javnih politika su svakako pitanje transformacije hrvatske ekonomije, koje je primarno briga fiskalne, a ne monetarne politike, te izgradnja transparentne i efikasne javne uprave koja će služiti kao temelj takve ekonomije. Dok će prvo zavisiti i od mogućnosti koje će nam se otvarati unutar EU i rekalkibracije globalizacije, drugo je u cijelosti naša (politička) odluka. Naznake npr. reforme lokalne i regionalne samouprave mogu se pronaći u istraživanjima Instituta za javne financije u sklopu projekta Online lokalne proračunske transparentnosti¹⁴ ili u aktualnoj bazi e-propusnica Ministarstva uprave. Usljed poznatog efekta J-krivulje, takve reforme bi sad trebalo najaviti i provesti ih u trenu kad ekonomija krene u ekspanzivnu fazu poslovnog ciklusa. One nikako ne bi trebale zavisiti od izbornog ciklusa i oportunitizma političara.

U ovoj fazi je potrebno otvoriti raspravu i oko dugoročne vizije razvojnih i sigurnosnih prioriteta obzirom na tri šoka s kojima smo suočeni: zdravstvenim, ekonomskim i klimatskim. U takvim okolnostima, to obuhvaća „uobičajene sumnjivce“ kao što su proizvodnja hrane i energije, farmaceutska industrija i razvoj tehnoloških kompetencija. Obzirom na strukturu hrvatske ekonomije, to opet stavlja ključni naglasak na izgradnju institucija koje će osigurati povjerenje koje je ključno pri formiranju zadruga/kooperativa i klastera kako bi u kratkom roku ekonomija mogla postići efekte ekonomije obujma. To je pretpostavka uključivanja u globalni lanac vrijednosti na višim razinama. Sve navedeno podrazumijeva suglasnost oko novog modela države u ekonomiji te prihvaćanje da se ciljevi postižu koordiniranom akcijom javnog i privatnog sektora.

Naravno, sve ovo se može zanemariti i nastaviti s praksom „business-as-usual“. Zatvoriti oči, začepiti uši i nos, čekati da kriza prođe te pronaći ravnotežu na nižoj razini proizvodnje i dohotka s posljedičnim rezanjem plaća u javnom sektoru koje se opravdava solidarnošću. Možemo odlučiti nastaviti živjeti u takvoj ekonomiji od recesije do recesije, uvijek čekajući kad će nas pozitivan ciklus zemalja centra EU povući prema gore. I to je legitimna opcija, o kojoj se Meša Selimović već jednom očitovao: „Živjeti mucu u inat, kako bi rekli moji bosanski seljaci.“

¹⁴ <https://www.ijf.hr/hr/istrazivanja/hrzz-projekti/1053/olbi/1064/>

DODATAK

Tablica 1
Broj poduzeća sukladno strukturno-poslovnim pokazateljima poduzeća u 2017.

		Broj poduzeća	Udjeli prema veličini poduzeća i broju zaposlenih osoba, %				velika
			srednje velika i mala poduzeća (SMP)				
			ukupno	mikro	mala	srednje velika	
Nefinancijsko poslovno gospodarstvo		149.324	99,7	90,9	7,5	1,2	0,3
B	Rudarstvo i vađenje	223	99,1	75,3	20,2	3,6	0,9
C	Prerađivačka industrija	19.539	99,2	81,8	14,0	3,3	0,8
D	Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	681	99,1	90,2	7,0	1,9	0,9
E	Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom, djelatnosti sanacije okoliša	815	98,4	52,8	32,8	12,9	1,6
F	Građevinarstvo	17.994	99,9	89,8	8,8	1,3	0,1
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla	35.567	99,7	92,0	6,7	1,0	0,3
H	Prijevoz i skladištenje	8.606	99,6	91,0	7,4	1,3	0,4
I	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	19.911	99,9	91,9	7,3	0,6	0,1
J	Informacije i komunikacije	6.891	99,8	91,2	7,5	1,1	0,2
L	Poslovanje nekretninama	4.796	99,9	96,7	3,1	0,2	0,1
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	25.449	100,0	96,0	3,6	0,4	0,0
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	7.447	99,6	92,3	6,1	1,3	0,4
S95	Popravak računala i predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	1.405	100,0	96,9	2,8	0,3	-

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 2
Broj zaposlenih osoba sukladno strukturno-poslovnim pokazateljima poduzeća u 2017.

		Broj zaposlenih osoba	Udjeli prema veličini poduzeća i broju zaposlenih osoba, %				velika
			srednje velika i mala poduzeća (SMP)				
			ukupno	mikro	mala	srednje velika	
Nefinancijsko poslovno gospodarstvo		1.024.484	69,1	29,7	20,9	18,5	30,9
B	Rudarstvo i vađenje	4.020	54,3	10,4	26,2	17,6	45,7
C	Prerađivačka industrija	268.726	61,4	15,0	21,0	25,4	38,6
D	Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	15.218	21,1	6,5	6,8	7,8	78,9
E	Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom, djelatnosti sanacije okoliša	24.450	78,6	5,4	26,2	47,1	21,4
F	Građevinarstvo	102.462	88,9	37,9	29,2	21,8	11,1
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla	228.341	65,8	31,6	19,5	14,7	34,2
H	Prijevoz i skladištenje	84.484	49,5	20,9	14,1	14,5	50,5
I	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	105.607	82,1	47,4	23,2	11,6	17,9
J	Informacije i komunikacije	42.364	68,7	28,7	22,6	17,4	31,3
L	Poslovanje nekretninama	12.838	81,1	53,9	22,0	5,3	18,9
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	75.418	96,3	63,5	21,8	11,0	3,7
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	56.832	57,0	23,4	15,7	18,0	43,0
S95	Popravak računala i predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	3.724	100,0	70,1	17,9	11,9	-

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 3
Ukupan broj zaposlenih, godišnji prosjek

Područja NKD-a 2007.		2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ukupno		1.498.784	1.432.454	1.411.238	1.395.116	1.364.298	1.342.149	1.356.568	1.443.141	1.476.832	1.517.580	1.555.068
Poljoprivredne djelatnosti		69.560	65.543	64.772	63.267	57.709	54.692	52.139	50.803	51.088	51.770	52.544
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	69.560	65.543	64.772	63.267	57.709	54.692	52.139	50.803	51.088	51.770	52.544
Nepoljoprivredne djelatnosti		460.654	423.204	404.150	387.774	371.616	362.056	357.897	391.347	402.794	411.395	418.747
B	Rudarstvo i vađenje	8.841	7.544	6.515	5.819	5.593	5.512	5.114	4.707	4.418	4.342	4.402
C	Prerađivačka industrija	272.812	256.842	248.805	240.483	233.333	228.072	227.863	249.396	256.164	260.481	259.320
D	Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	16.858	16.614	16.635	16.537	15.174	14.782	14.503	14.137	14.310	13.470	13.947
E	Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	21.482	22.220	22.392	22.724	21.861	21.178	21.686	24.913	25.902	25.574	26.082
F	Građevinarstvo	140.661	119.984	109.803	102.211	95.655	92.512	88.731	98.194	102.000	107.528	114.996
Uslužne djelatnosti		967.056	942.543	941.362	943.242	934.293	924.788	945.968	1.000.548	1.022.578	1.054.091	1.083.511
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla	243.277	224.980	220.633	216.112	207.153	205.849	202.752	222.976	226.772	228.754	229.845
H	Prijevoz i skladištenje	80.733	76.486	75.827	75.946	74.055	70.985	71.843	76.872	79.410	83.720	89.117
I	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	85.946	83.483	83.487	84.553	85.351	88.790	87.831	100.002	105.047	110.754	115.018
J	Informacije i komunikacije	33.291	33.577	34.146	34.104	33.709	34.732	34.480	37.222	39.239	42.582	46.159
K	Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	38.966	37.656	37.755	38.209	37.888	36.727	36.956	41.110	40.327	39.446	39.154
L	Poslovanje nekretninama	6.436	6.595	6.551	6.509	7.676	8.080	7.310	9.441	9.503	9.813	10.038
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	70.303	68.473	67.602	68.388	67.881	69.238	74.036	72.670	75.007	77.434	80.194
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	36.892	38.257	38.870	40.568	40.052	41.953	45.306	50.289	52.720	55.713	58.170
O	Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	113.466	115.461	116.451	116.147	116.090	111.319	111.217	117.198	115.800	119.447	119.283
P	Obrazovanje	103.718	105.427	107.247	108.344	109.765	110.093	111.728	109.550	111.407	113.523	116.076
Q	Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	93.309	93.984	95.432	96.841	97.356	94.432	103.211	101.809	104.262	107.377	111.776
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	23.952	23.477	23.538	23.713	23.690	22.369	24.696	26.235	27.336	28.295	29.677
S	Ostale uslužne djelatnosti	29.756	28.747	28.801	29.470	29.778	26.890	31.689	32.531	33.351	34.978	36.922
T	Djelatnosti kućanstava kao poslodavaca;	7.011	5.940	5.022	4.338	3.849	3.331	2.913	2.643	2.397	2.255	2.082
Nerazvrstani prema djelatnosti		1.514	1.164	954	833	680	613	564	443	372	324	266

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 4

Registrirana nezaposlenost prema djelatnostima

Djelatnost (NKD 2007)	Nezaposlenost, Stanje 31.3.2020.
(A) Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4.526
(B) Rudarstvo i vađenje	170
(C) Prerađivačka industrija	18.653
(D) Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	188
(E) Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	1.471
(F) Građevinarstvo	8.782
(G) Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla	18.185
(H) Prijevoz i skladištenje	4.327
(I) Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	25.472
(J) Informacije i komunikacije	1.680
(K) Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	1.346
(L) Poslovanje nekretninama	787
(M) Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	4.469
(N) Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	7.523
(O) Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	10.609
(P) Obrazovanje	3.657
(Q) Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	4.069
(R) Umjetnost, zabava i rekreacija	2.249
(S) Ostale uslužne djelatnosti	6.092
(T) Djelatnosti kućanstava kao poslodavaca;	1.690
(U) Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	20
Ukupno	125.965
Osobe bez radnog iskustva	17.496
UKUPNO	143.461

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 5

Efikasnost tržišta rada i finalnih dobara/usluga, te razvoj financijskog tržišta

1-7 (najbolje) 0-100 (najbolje)	2007.- 2008.	2008.- 2009.	2009.- 2010.	2010.- 2011.	2011.- 2012.	2012.- 2013.	2013.- 2014.	2014.- 2015.	2015.- 2016.	2016.- 2017.	2017.- 2018.	2018.	2019.
Efikasnost tržišta dobara i usluga	4,10	4,11	3,92	3,78	3,81	3,85	3,92	4,05	4,05	4,10	4,04	55,70	53,20
Efikasnost tržišta rada	4,38	4,35	4,12	3,90	3,89	4,00	3,94	3,86	3,83	3,89	3,77	54,80	56,00
Razvoj financijskog tržišta	4,27	4,37	4,09	3,96	3,87	3,79	3,90	3,91	3,59	3,58	3,65	60,60	61,90

Izvor: Svjetski ekonomski forum

O AUTORU

Velibor Mačkić (1984) docent je na Katedri za ekonomsku teoriju Ekonomskog fakulteta u Zagrebu i posebni savjetnik Predsjednika Republike Hrvatske za ekonomiju. Nositelj je kolegija Politička ekonomija i Politička ekonomija rasta na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Istraživački interesi uključuju novu političku ekonomiju, izborne cikluse, proračunsku transparentnost i analizu konkurentnosti suvremenih ekonomija.

IMPRESUM

Izdavač:
Friedrich-Ebert-Stiftung,
Regionalni ured za Hrvatsku i Sloveniju,
Praška 8 | HR 10000 Zagreb | Croatia

Za izdavača: Türkan Karakurt,
tuerkan.karakurt@fes.hr

www.fes.hr

Komercijalna upotreba svih medija koje izdaje Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) nije dopuštena bez prethodne suglasnosti FES-a.

HRVATSKA ZIMMERFREI EKONOMIJA

Hrvatska zimmer frei ekonomija suočena je s tri šoka: zdravstvenim, ekonomskim i klimatskim, pri čemu je dio Hrvatske dodatno pogođeno potresom jačine 5,5 po Richteru krajem ožujka 2020. Pandemijski šok COVID 19 rezultirao je tzv. Velikim zatvaranjem i aktualnim procesom očuvanja ekonomije koji je par excellence primjer političke ekonomije iz dva razloga. Prvo, u njemu neizbježno dolazi do preklapanja privatnog i javnog, odnosno tržišne alokacije i državne intervencije. Drugo, neizbježni su konflikti uslijed heterogenih preferencija sudionika. Kojim mehanizmima i koliko uspješno ćemo te konflikte riješiti zavisi od 3 I: institucija, ideologije i interesa. Važnost ideologije slijedi iz analize mogućih

rješenja na tri tržišta: rada, finalnih dobara/usluga i financijskom. Ona se svode na ulogu vlasnika poduzeća, eventualnu dokapitalizaciju i bezuvjetno upumpavanje novca. Važnost interesa slijedi iz pritisaka lobista i interesnih skupina koja su prethodila svakom od dva aktualna paketa pomoći Vlade RH, dok je pitanje institucionalnog okvira i njegovog (sub) optimalnog funkcioniranja rezultat djelovanja upravo ideologija i interesa. Hrvatski model kapitalizma je de facto ortački kapitalizam što zahtijeva a priori određivanje preduvjeta kako bi se ekonomija uspješno očuvala, odnosno strukturno transformirala: jasan pravni okvir, transparentnost, odgovornost i naglasak na smanjenje nejednakosti. Bez adresiranja tih pret-

postavki zimmer frei ekonomija, čija je ekonomska struktura većinom oslojnjena na uslužne djelatnosti i poslove s javnim sektorom, vjerojatno će iskusiti tzv. L-recesiju uslijed asimetričnih utjecaja zdravstvenog i ekonomskog šoka. Očuvanje i kasnija transformacija ekonomije u inkluzivniju, diverzificiraniju i održiviju ekonomiju 21. stoljeća, koja se gradi na konkurentskim, a ne komparativnim prednostima, podrazumijeva da institucije, northovska pravila igre, moraju nagrađivati proizvodne umjesto neproizvodnih i destruktivnih aktivnosti. Tom procesu je inherentan novi model države temeljen na poduzetničkoj, regulatornoj i socijalnoj državi koja sudjeluje u preuzimanju rizika, potiče investicijski ciklus i upravlja agregatnom potražnjom.

Daljne informacije o ovoj temi možete dobiti na:

www.fes.hr